

grootheden. Zoo verdween dan voor goed uit onze Pretoria-sfeer die onverwachte verschijning: een echt duitsch virtuoos, met een zware hardos, bleek gezicht en veel muziek gesimpel (gepraat oor musiek).

Zondag 18 September 1898. We beginnen anders onze zelf opgelegde gezelschapsplichten meer dan moede te worden en hebben de dagen reeds vastgesteld dat we onze Zaterdag avonden eindigen, namelijk eind van October. 't Word Ma te veel, dat glimlachen en lief zijn en de Zondag lijdt er te veel onder. Dan de Woensdagsche diners en de overige avonden dat er altijd wat is. 't Is meer nog het niet tot rust komen; en toch: is het leven der besten en welvarendsten niet altijd zoo?

Daar komt ene Engelsche pianiste met aanbeveling uit Johannesburg om het terrein hier te verkennen. Daar zat de goede jonge vrouw en de goede moeder begint te organiseeren. Gisteren avond was dan het debuut in ons huis, na vele voorbereidingen en samenspelen met den violist. De keur der Engelsche en Afrikaander muziekvrienden was genoodigd, van den dekaan van de bisschoppelijke kerk en den presbiteriaansche predikant, tot een gewoon krantenmensch. Daar komt werkelijk gisteren de eerste regen na de maandenlange winterdroogte en tot overmaat van ramp gaat de electriesche straatverlichting uit en is het pik donker. Onze twee groote kamers zijn daardoor maar zoo bezet dat de menschen met de elbogen zich niet behoeven te stooten. Zenuwachtig maar erg mooi spelde de half aan gekleede maar met vele kanten behangen Engelsche strijderes voor haar toekomst. Ze slaap nu nog rustig boven.

Zondag 9 October 1898. We zijn midden in de feestvreugde. 't Is reeds negen uur en nog is alles stil in huis. 't Was dan ook één uur, zegge één uur van nacht voor er rust kwam in het huis dat, van voren met lampions verlicht een schitterend lawaaig gezelschap herbergde. Dames en nuffes (aanstellerige jongdames) in schitterende kleuren — hoog en warm geel is de modekleur en die naakt door haar schittering blauwe brillen en boorwater bijna noodig — en de heeren in zwarte rokken. 't Waren op weinig uitzondering na jonge menschen, veel spoorbevolking, zalen vol. Martien had zich een muziekaftond gewenscht en dat was die avond nu. Een kunstenaar violist, onze ten Brink, en eene kunstenaress, de aantrekkelijke mej. Heath, een nieuwe beschermeling, bijgestaan door de dames Uggla en van Griethuizen met Annawim. (Mej. Heath was uit Johannesburg afkomstig en mev. Uggla was die vrou van 'n amptenaar van die N.Z.A.S.M. in Pretoria) . . . En na die vele zang en die vele muziek en die voorstellingen en dat licht en die kleur zongen we het Wilhelmus, en na de wijn danste men een Patertje en een wals en ging eindelijk naar huis.

Zondag 16 October 1898. We kregen nog geen rust want een diner en een concert volgde nog deze week, met de voorafgaande huisvesting van een kunstenaress en over een paar dagen is weer een kunstenaress aangekondigd, dus weer een concertgang. Maar dan gaan we denken aan eindexamens en inpakken en afscheid.

Zondag 23 October 1898. We hadden gisteren avond de voorlaatste muziek uitvoering, met veel menschen en een jammergevoel van velen dat het ten einde loopt. Toch heeft voor ons de zaak een gewenscht einde. Meestal kost het ons veel zondagsfrischheid, die woelige soirée en laat naar bed gaan, en dan de voldaanheid die zoo spoedig over ons komt, over ons zwerfers, die maar leven in voortdurende afwisseling en daardoor verwend worden.

We hadden dan deze week één dag aan huis eene zangeres, Fraser, die een concert gaf, dat alleen door Nine (Doyer) en mij bezocht was . . .

Zondag 30 October 1898. 't Was dan gisteren avond de laatste musiek-avond en mooi was het einde. Die liefste gasten waren er om de laatste herinnering vol te doen zijn. Geen van allen was verzadigd en elkeen had spijt dat die mooi verlichte kamers Zaturdags niet meer open zouden staan voor prettig verkeer en goede muziek. Dit is dan het begin van het einde.

Zondag 18 December 1898. Gisterenavond werden eindelijk de deuren van ons huis weer wijd geopend. Ditmaal was het een grote verrassing voor ons. We werden buiten alles gelaten. 't Zou, zooals Annewim zeide, eene bewierooking van het ouderpaar zijn. In de salon werd om de piano eene verhevenheid getimmerd. De kaarsen brandden alle en 't moest gala zijn. De zalen werden gevuld met de mooiste „baadjes” van alle kleuren en met witte dassen. Daar werd dan het geheele te geven leprozenconcert gegeven, de Zigeuner liederen van Brahms als tweede, wichtigste deel, door een dubbelkwartet en als eerste deel solo's en duetten, met hooge cischen er aan gesteld. Aan het slot gaven wij aan al de gasten een afdruk der portretten van Pa en Ma, zoeven uit Holland ontvangen en zoo is dan die gebeurtenis als slot van ons muzikaal leven afgesloten en in dankbare herinnering bij velen.

Zondag 25 December 1898. Deze week die nu achter ons ligt hadden we dan het concert. De kranten jubelden en vele menschen vonden het erg mooi, en dat was het ook. De leprozen kregen twaalf honderd gulden als Kerstgeschenk, de opbrengst van de zang, waarbij de zangers met hun leider veel genot hadden en de betalers der toegangskaarten ook tevreden waren.

Nieuwjaarsmorgen 1899. Zoo zit ik dan voor 't laatst aan deze tafel, op deze plaats in Pretoria Zondagmorgen mijn brief te schrijven . . . En zoo is dit jaar voorbij en mijn ambtsloopbaan hier in Afrika. 't Is alles afscheid om ons heen . . . Ik ben tien jaar ouder geworden sedert (Maart 1890) en Afrika-wijzer en ik zal menigmaal glimlachen over de eerste indrukken. Wat ze waard mogen zijn, ze waren frisch en nu na bijna tien jaren kan ik met Paulus zeggen: mijn geloof heb ik behouden, *het geloof aan dit stuk Hollandsch leven dat hier nog levensvatbaarheid heeft.*

— H. M. REX.

'N GESKIKTE TERREIN VIR DIE PRETORIASE KUNSMUSEUM

TYDENS 'n simposium wat verlede jaar deur die Genootskap Oud-Pretoria in die Culemborg-hotel gereël is, het raadslid J. J. de Jong, die afgetrede stadsargitek van Pretoria, en kort vantevore as stadsraadslid vir wyk 9 verkies, die vergadering oor bg. aktuele onderwerp toegespeek. Destyds was daar sterk teenkanting teen die voorstel om 'n gedeelte van Burgerspark vir die oprigting van die kunsmuseum te gebruik. Vandaar die byeenroeping van 'n vergadering om die lede van ons Genootskap en die algemene publiek die geleentheid te bied om hulle oor die dringende aangeleentheid uit te spreek en alternatiewe terreine aan die hand te doen.

Mnr. De Jong is 'n seun van 'n welbekende en vooraanstaande Pretoriase boukontraakteur, mnr. Jan Jacob de Jong, wat onder andere verantwoordelik was vir die oprigting van die Krugerbeeld op Stasieplein in 1925. Mnr. De Jong se ouers is uit Friesland afkomstig en hyself is in Amsterdam gebore. Met die oprigting van die Uniegebou was hy as tekenaar in diens van mnr. Meischke, wat verantwoordelik was vir die bou van die twee vleuels van die gebou.

Later het hy as argitek in diens getree van die Dept. van Openbare Werke, totdat hy gedurende die Eerste Wêreldoorlog oorgeplaas is na die Dept. van Verdediging met standplaas in Kaapstad en Pretoria. Vervolgens het hy toegetree tot 'n private argiteksfirma in Johannesburg; toe is hy weer terug na die Dept. van Openbare Werke en daar was hy werksaam totdat hy in 1931 as Klerk van Werke in diens getree het by die Stadsraad van Pretoria. In hierdie hoedanigheid het hy, onder andere, toesig gehou oor die oprigting van die Nuwe Stadsaal. As argitek in diens van die Stadsraad was hy verantwoordelik vir die beplanning en uitleg van Atteridgeville sowel as vir die blanke behuisingskema in Danville. In 1945 is hy aangestel as stadsargitek en dié betrekking het hy met onderskeiding bekleë totdat hy in 1955 die ouderdomsgrens bereik het.

Die Genootskap Oud-Pretoria was in 1957, en nou weer in 1958, verheug dat 'n besondere bekwame persoon soos mnr. J. J. de Jong, met sy jarelange en wye ondervinding op die gebied van stadsbeplanning en argitektuur, tot die Stadsraad van Pretoria verkies is. Ons wens hom alles van die beste toe en vertrou dat hy mettertyd nog baie waardevolle dienste — net soos in die verlede — aan ons stad sal lewer. Ons stel sy aktiewe belangstelling in die werksaamhede van ons Genootskap besonder hoog op prys. (Red.)

„Dit is vir my as die jongste Raadslid — nie in jare nie! — nie alleen 'n eer nie, maar ook 'n voorreg om 'n paar woorde tot u te spreek.

„Ek sê ‚die jongste Raadslid’ opsetlik. Laat ek u verseker dat ek in werklikheid nog baie jonk in gedagtes en benadering is wat die stad se probleme betref, maar weens die bereiking van die ouderdomsgrens is ek deur die Raad in kennis gestel dat my dienste as stadsargitek nou tot 'n einde geloop het. Ek is bly om die geleentheid om u vanaand toe te spreek te baat te neem

„U weet almal wat die ou spreekwoord sê: ‚Deur ondervinding word mens wys.’ Nou wil ek mettertyd daardie ondervinding in die belang van ons pragtige stad aanwend en daardeur die belange van ons almal bevorder.

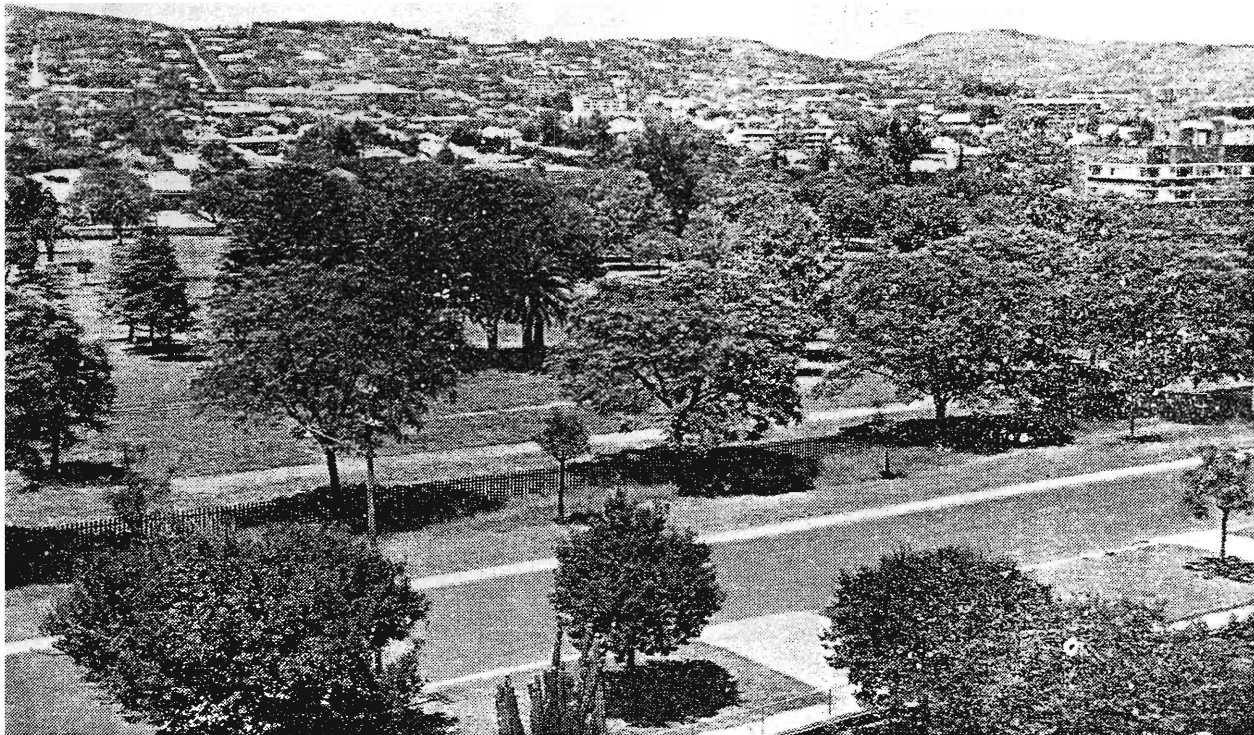
„Ons moet daarna strewende om trotse deelgenote van ons stad te word, 'n hoedanigheid wat by alle inwoners van oorsese lande opmerklik is.

„Ek wou vanaand eintlik oor stadsbeplanningsprobleme gepraat het, maar toe ek vandeeweek die uitnodiging van u Ere-sekretaris in hande kry merk ek van u agenda op dat besprekings hoofsaaklik oor die voorgestelde kunsmuseum sal gaan. Ek sal my dus grotendeels ook by daardie onderwerp bepaal.

„Ek wil — om mee te begin — besonder nadruk lê op die feit dat ons alreeds 'n hele paar jaar lank besig is om 'n geskikte terrein vir die voorgestelde kunsmuseum te soek. Soos u miskien afgelei het uit die verskillende artikels wat van my hand in die Afrikaanse en Engelse koerante verskyn het, moet ons versigtig wees — beskou uit die oogpunt van stadsbeplanning — met die keuse van die geskikte en doelmatigste terrein vir die oprigting van 'n kunsmuseum.

„U sal onthou dat daar 'n voorstel was om die kunsmuseum in Burgerspark op te rig. Daar is egter talryke grondige redes waarom dit nie kan gebeur nie. Burgerspark is 'n ou historiese park en om nou in daardie park geboue op te rig sou — van 'n stadsbeplanningsoogpunt beskou — nie alleen daardie lieflike park skend nie, maar sou ook ander ernstige probleme met sig meebring.

„Daar was ook 'n voorstel dat 'n terrein moontlik in die omgewing van Strubenstraat beskikbaar gestel kon word. Laat ek u die versekering gee dat die Raad, in die eerste plek, geen grond in daardie omgewing vir die oprigting van 'n kunsmuseum beskikbaar het nie en, in die tweede plek, is dit finansiële beslis onmoontlik om daar grond aan te koop. Op hierdie stadium het die Raad geen geld beskikbaar nie en buitendien kan die Raad die aankoop van grond in die omgewing van Strubenstraat nie bekostig nie. Die waarde van 'n geskikte terrein sou duisende en nogmaals duisende ponde beloop. Die vertraging wat met die aankoop van die duur terrein gepaard sal gaan, sal tot gevolg hê dat die oprigting van die kunsmuseum dan mettertyd nooit 'n werklikheid sal word nie.

„Die Stadsraad het egter nou 'n eenparige besluit geneem dat die voorgestelde kunsmuseum in Arcadiapark opgerig moet word.

„Die oprigting van die kunsmuseum in Arcadiapark bied, onder andere, die volgende moontlikhede:

„'n Pragtige watertuin kan in die omgewing van die kunsmuseum aangê word en wat die naderingsweë betref bied dit 'n besondere geleentheid om gebruik te word vir die aanbring van beeldhou- en ander kunswerke deur ons eie S.A. kunstenaars ontwerp en vervaardig. U sal saamstem dat indien sulke beeldhouwerke daar tot stand kan kom, dit baie daartoe sal bydra om die gebou en sy omgewing aantreklik te maak.

„Ek wil dan ook by hierdie geleentheid die hoop en vertroue uitspreek dat die gebou in elke opsig 'n pronkstuk en 'n juweel sal wees. Veral wil ek die aandag van die argitekte wat alreeds aangestel en belas is met die ontwerp van die kunsmuseum vestig op wat ek vanaand hier sê. Ek wil veral klem daar op lê dat hulle 'n besondere studie moet maak van hierdie gebou ten opsigte van die park as geheel en die moontlikhede wat daar bestaan vir verdere toekomstige ontwikkeling.

„In verband met die oprigting van die kunsmuseum in Arcadiapark moet ook die ligging van die park in gedagte gehou word. Dit is met die oog op vervoer uit verskillende rigtings maklik bereikbaar en in hierdie verband wil ek veral nadruk lê op die feit dat dit vir die leerlinge en studente van skole, kolleges en die universiteit baie gerieflik geleë is, aangesien Arcadiapark maklik en veilig per bus of enige ander voertuig bereik kan word. Buitendien sal daar geen parkeerprobleme wees nie aangesien die park aan vier strate front waarvan drie uiters geskik is vir parkeringsdoeleindes. As die verkeer in die omgewing van Arcadiapark vergelyk word met dié van die strate in die middestad sal die gunstige ligging van die voorgestelde terrein vir die kunsmuseum onmiddellik in die oog spring.

„Ten slotte moet ook in gedagte gehou word dat die geldelike hulp wat die Unieregering aan die Raad toegesê het, nie vir 'n onbepaalde tyd van krag sal bly nie. Ons moet dus so gou as moontlik met die oprigting van hierdie gebou 'n aanvang maak. Hoe meer vertraging en gesloer plaasvind omdat 'n finale besluit oor die terrein agterweë bly, hoe onwaarskynliker word dit dat die kunsmuseum binne afsienbare tyd ooit opgerig

←

A view of Arcadia Park, bounded by Park, Wessels, Schoeman and Johann Streets, which has been proposed as a site for Pretoria's projected Art Gallery as an alternative to Burgers Park. The proposed site for the Pretoria Art Gallery is on the north-western corner of the park near the intersection of Schoeman and Wessels Streets. The building will face Park Street. Muckleneuk and the Voortrekker Monument in the background; Schoeman Street in the foreground.

Photo: The Pretoria News.

sal word. Met verdere vertraging bestaan daar 'n wesenlike en besliste gevaar dat die toegesegde geldelike steun weer onttrek sal word.

Laat die stadsowerheid dan dadelik 'n begin maak met die oprigting van hierdie uiters belangrike en noodsaaklike gebou en alles wat daarby hoort.

Raadslid J. J. de Jong, die afgetrede Stadsargitek van Pretoria, is een van die Genootskap Oud-Pretoria se aktiewe en gewaardeerde lede.

Foto: The Pretoria News.

„Die oprigting en totstandkoming van 'n kunsmuseum sal van onskatbare waarde vir ons opgroeiende jeug wees. Dit sal nie alleen 'n sieraad vir die stad Pretoria wees nie, maar ook uit 'n kulturele oogpunt vir elke inwoner van ons stad van die grootste belang wees. Pretoria kan trots daarop wees dat die oprigting van 'n kunsmuseum nou uiteindelik 'n werklikheid gaan word. Menige ander stad of dorp in die Unie sou gewens het dat hulle ook in dieselfde bevoorregte posisie as Pretoria verkeer het.

„Ten opsigte van een of ander terrein sal daar tog maar altyd verskil van mening of opposisie wees, maar na ernstige oorweging van al die besprekingspunte wat daar geopper is, het die Raad eenparig besluit dat Arcadiapark die geskikste terrein is vir die oprigting van die kunsmuseum.”

— J. J. DE JONG.

* * *

LIKELY SITE FOR ART GALLERY

The proposed site for the Pretoria Art Gallery in Arcadia Park is on the north-western corner of the park near the intersection of Schoeman Street and Wessels Street, according to the sketch plan the City Council will submit to the Provincial Administration. The General Purpose Committee yesterday approved the plan.

The building will face Park Street, and will be set back about 100 feet from Schoeman Street, and about 180 feet from Wessels Street. — *Pretoria News*, 13/3/58.

* * *

SKETSPLAN VIR KUNSMUSEUM VOORGELÊ

PRETORIA. — Die sketsplan van die nuwe kunsmuseum wat in Arcadiapark opgerig gaan word, is verlede week aan die stadsraad se komitee vir algemene sake voorgelê en is aan die provinsiale sekretaris gestuur vir oorweging.

Volgens die plan sal die voorgenome gebou in die noordwestelike hoek van Arcadiapark, 100 tree van Schoemanstraat af en 200 tree van Wesselstraat af, opgerig word. Dit sal aan Parkstraat front.

Die Administrateur se goedkeuring is verlede jaar aangevra om die park as terrein vir die voorgestelde nuwe kunsmuseum te gebruik, verklaar die stadsklerk in sy verslag aan die komitee. Die provinsiale sekretaris het die stadsraad meegedeel dat die saak verder oorweeg sou word by die ontvang van 'n sketsplan ter aanduiding van die ligging van die gebou.

Die Transvaler, 18/3/1958.

UIT DIE BRIEWE VAN ARNOLD THEILER — III

(Vervolg)

„Er zou door de daarstelling van een bacteriologisch instituut eene inrichting in het leven worde geroepen, welke de staat weldra tot groot nut zou blyken te zyn . . .” Dr. Arnold Theiler in 'n „Memorie van Toelichting” aan die Onder-Staatsekretaris Afd. B., dd. Les Marais, Wyk Pretoria, Sept. 1897. (S.S. 4348, R.7447/94, bl. 118).

'n **M**ENS is geneig om die jare 1897–1898, en ook die eerste helfte van 1899, uitsluitlik as jare van stygende politieke spanning te sien. Ons is te geneig om die jare in die lig (of die skaduwee) van die daaropvolgende oorlog te sien. Elke gebeure of onderhandeling wat in hierdie tyd plaasvind, is vir ons van belang omdat dit nog 'n stap nader aan die oorlog beteken. Tog moet nie uit die oog verloor word nie dat die inwoners van die ou Republikeinse hoofstad sake destyds anders gesien het. Daar was wel angs en oorlogsverwagtings, by die een meer as by die ander, al na gelang die persone nader of verder van die politieke arena gestaan het. Die meeste het egter genoeg gehad aan hulle daclikse taak en die moontlikheid van oorlog was maar iets vaags.

Theiler was een van die persone wat genoeg gehad het aan sy eie werk. Die was immers omvangryk genoeg vir twee normale mense. Hy het hom weinig aan die politiek gesteur. Slegs af en toe maak hy in sy briewe terloops daarvan melding. Maar in 'n groot mate moes die onsekere politieke toestand, wat ook sy eie posisie onseker gemaak het, 'n vlaag van swartgalligheid by hom laat ontstaan wat veral gedurende 1897 in sy briewe tot uiting kom. Hy maak weliswaar goeie vordering: sy bestryding van Runderpes en eksperimente teen perdesiekte geniet algemene erkenning: by die President en die Uitvoerende Raad staan hy hoog aangeskrewe; hy ontvang die betrekking van Artillerie-veearts in kombinasie

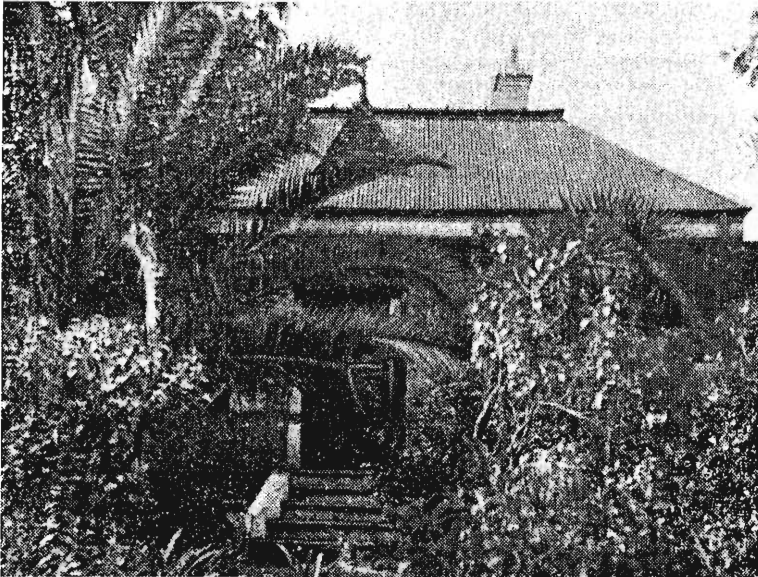
←

Die nuwe laboratorium met bybehorende geboue en stalle wat by Daspoort in 1898 vir dr. Theiler en sy personeel opgerig is. Die geboue het op die suidelike oewer van Skinnerspruit gestaan, vlak bokant die samevloeiing daarvan met die Apiesrivier, begrens deur Von Wielligh- en Borderstraat. Dr. Theiler se nuwe huis op die hock van Border- en Von Wiellighstraat (met die hoë bome daaromheen) kan in die verte gesien word. Hierdie seldsame foto word nou hier vir die eerste keer gepubliseer.

(Met erkenning aan dr. Gertrude Theiler.)

met die van Staatsvecart; hy kry pragtige nuwe laboratoria en bybehore naby Daspoort; hy laat vir hom 'n nuwe huis bou; sy familie groei aan en aan huislike geluk ontbreek daar niks—en tog voel hy nie veilig nie; telkens hunker hy na 'n sekerder en veiliger loopbaan in Switzerland.

In Februarie 1897 is Theiler met nog 'n paar wetenskaplikes en 'n paar boere na 'n runderpeskongres op Kimberley. Hy word besonder vriendelik deur dr. Koch ontvang wat hom sy behandeling van Runderpes verduidelik. Dr. Koch se metode bestaan uit die inspuiting van die gal van 'n siek dier. Theiler erken dat hy nooit aan so 'n moontlikheid gedink het nie. „Ek dink nou aan die woorde van die digter: „Waarom in die verte kyk as die goeie so digby lê?” Sy eie metode, of liever die Pitchford-Theiler-metode, wat 'n serum-inspuiting is, lewer egter ook goeie resultate op en hy kry genoegsame erkenning. Na sy terugkeer in Pretoria het hy 'n aantal jong manne opgelei wat dan die behandeling verder onder die boere bekend gemaak het. Op die manier kom Runderpes gaandeweg onder die knie in die loop van 1897 en 1898. Dit het wel nog verder oor Suid-Afrika versprei, na die uithoeke van Natal en die Kaapkolonie, maar nou kon van 50 tot 60 persent van die diere gered word waar dit vroeër maar op 5 tot 10 persent neergekom het.

Die vooraansig van dr. Theiler se woonhuis op die suidweestelike hoek van Border- en Von Wiellighstraat.

Foto: Dr. F. J. du T. Spies.

'n Derde runderpeskongres wat in Augustus daardie jaar in Pretoria gehou word moes vir hom persoonlike bevrediging gegee het. Hy en sy medewerkers kry 'n mosie van dank vir wat hulle vir Suid-Afrika gedoen het. Daar was afgevaardigdes vanuit die hele suidelike Afrika teenwoordig en vier tale is gebesig. Dit ontwikkel origens tot 'n lewendige woordestryd tussen die voorstanders van die Koch-en die Pitchford-Theiler-behandeling

Gedurende 1897 werk Theiler saam met twee Franse bakterioloë van die Pasteur-instituut wat in tydelike diens van die regering van die Republiek was, dr. Danysz en dr. Bordet. Hulle eksperimenteer veral op die gebied van perdesiekte. Aanvanklik is die samewerking goed en kry Theiler heelwat pluimpies van die here wat beweer dat hulle nie 'n veearts van sy formaat in Transvaal verag het nie. Maar later in die jaar breek daar rusie uit tussen die twee Franse en dit het die samewerking oor die algemeen onaangenaam gemaak, sodat Theiler hulle sonder spyt vroeg in 1898 sien vertrek het.

Hulle navorsingstasie was aanvanklik op Waterval naby Pretoria geleë, waar die nodige proefdiere aangehou is. In Oktober 1897 word dit egter na Belfast verskuif, waarskynlik omdat in hierdie gebied perdeboerdery op taamlke groot skaal beoefen is. Vir Theiler was die verskuiwing onaangenaam, want dit sou beteken dat hy vir maande van sy gesin verwyder is en ook van die brandpunt van bedrywigheede. "Dit is goed dat jou owerhede jou af en toe sien, anders kan hulle dink dat jy nie werk nie." Hyself vertrek baie halstarrig in November daarheen.

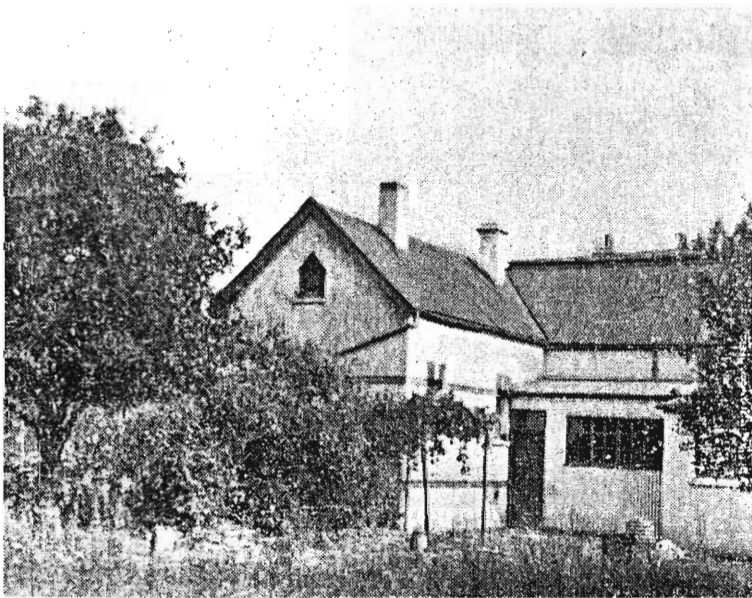
Die nuwe omgewing was egter nie sonder 'n sekere bekoring nie. Belfast is maar 'n klein plekkie, deel hy in sy volgende brief mee, slegs vier jaar oud, geleë op 'n hoogte van 6700 voet bo seespieël so hoog soos die Pilatus by Lucerne." Die klimaat is renerig, mistig, dit laat my sommige dae aan die Londonse mis dink," en kouerig „soos by ons in die najaar."

Die ongesonde Laeveld, vlakby na die ooste, was vir Theiler altyd iets besonder. Opgewonde skryf hy in Desember van sy eerste besoek aan Elandshoek. „Hierdie vallei is nie vir niks as die vallei van duisend heuwels bekend nie. Toe ek deur die tunnel van Waterval-Boven na Waterval-Onder kom, kon ek my verbeeld in Switserland verplaas te wees; diep onder stromende water, daar bo die loodregte kranse." Maar, en dit het nie minder sy verbeelding gepak nie, hierdie pragtige vallei is 'n „giftige hol." Talryke slagoffers het die Malaria hier geëis tydens die bou van die spoorweg. In Maart 1898 was hy op 'n kort besoek in Komatiapoort, die ongesondste plek in Transvaal — en wat sien die mense daar sleg uit, geel en uitgeput van voortdurende koors, half dood soos hulle moeitewol voortkruip." Die dorp het sowat 100 inwoners, maar 'n vier jaar oue kerkhof het reeds 130 grafte.

Die Belfast-periode was geen gelukkige in die lewe van Theiler nie. Hy het die landsomstandighede teen hierdie tyd somber ingesien. Die

Runderpes het armoede nagelaat; besigheid in Johannesburg was sleg; die staatskas leeg. Dit lyk vir hom asof die land voor 'n groot krisis staan, miskien weer 'n rewolusie; hierdie keer nie Uitlander teen Boer nie maar Boer teen Boer. Hierdie laaste sonderlinge bewering maak hy na aanleiding van die opgewondenheid wat die ondersoek na die Dinamiet-konessie en ook die partystryd i.v.m. die komende presidentsverkieping, veroorsaak het. Volgens hom was Schalk Burger die sterkste kandidaat teen Kruger. „By geval van 'n rewolusie sal my salaris nie betaal word nie. Soms wil ek my betrekking hier opgee vir 'n stiller lewe in Europa.” Swartgallig ja — maar hy is die eerste om toe te gee dat die skeiding van vrou en kinders seker iets daarmee te doen het. In die volgende brief kom die stemming terug. Hy kla oor 'n sekere moegheid: moegheid „oor die lewe wat ek lei weens gebrek aan geld,” 'n lewe „wat armoedig, negatief en sonder ligstraal is.” Hy verlang na onderhoudende geselskap. En dan: „Ek sal graag 'n bietjie veiliger wil voel.” Hy het selfs aan sy vriend prof. Zschokke geskryf om 'n moontlike betrekking in Switzerland.

Dit was gelukkig maar 'n verbygaande fase. Teen Februarie 1898 vra hy sy ouers om verskoning vir sy swarmoedigheid. 'n Vriendelike brief

Die agterkant van dr. Theiler se woonhuis.

Foto: Dr. F. J. du T. Spies.

van prof. Zschokke het hom veral nuwe moed gegee. „Ek sal in Afrika bly solank ek hier nuttige werk kan doen.”

In sy werk het daar ook nuwe perspektief gekom. Hy het by die regering die oprigting van 'n entstof-instituut aanbeveel. President Kruger wat tydens sy eleksiereis ook sy proefstasie op Belfast besoek het, was die idee goedgevind. Intussen is Kruger vir die vierde keer tot president gekies. „Ek verwag niks as goeds daarvan nie. Die Transvaalse volk het hulle dankbaarheid tot hulle leier getoon.” Hy self is nou volle burger van die Republiek. „Almal wat tydens die Jameson-inval by die regering gestaan het, het volle burgerskap gekry.”

Sy voorstelle insake die entstof-instituut, asook die oor 'n algemene re-organisasie van die veeartsenydiens, is deur die regering en volksraad goedgekeur. 'n Nuwe laboratorium met bybehorende geboue en stalle is by Daspoort opgerig. Dit het op die regteroewer van Skinnerspruit gestaan vlak bokant die samevloeiing daarvan met die Apiesrivier. Vandag is daar niks van te sien nie.

Daar sou hy dan in die toekoms ook sy veeartseny-eksperimente voortsit. In April 1898 is die stasie op Belfast opgehef en keer hy tot sy grootste vreugde terug na sy gesin. Met harde en toegewyde werk het die nuwe inrigting eers in Julie gereed gekom. Intussen het hy egter in sy eie laboratorium 'n begin gemaak met die vervaardiging van pokke-entstof. Dit was 'n root sukses, die medici het sy produk oor die algemeen geprys en later is op groot skaal geproduseer. Teen Oktober is die 100.000ste dosis vervaardig, wat in 'n silwer houer aan landdros Schutte, die voorsitter van die raad van die instituut, oorhandig is. 'n Gewaardeerde besoeker aan sy laboratorium was president Steyn, tydens onderhandelinge wat hy in Oktober in Pretoria gevoer het. Die Vrystaatse president wens Theiler geluk met sy prestasie en sê dat hy sy naam al 'n hele tyd ken. „Dit verbaas my nie aangesien ek 'n goeie reputasie oor die hele Suid-Afrika het.”

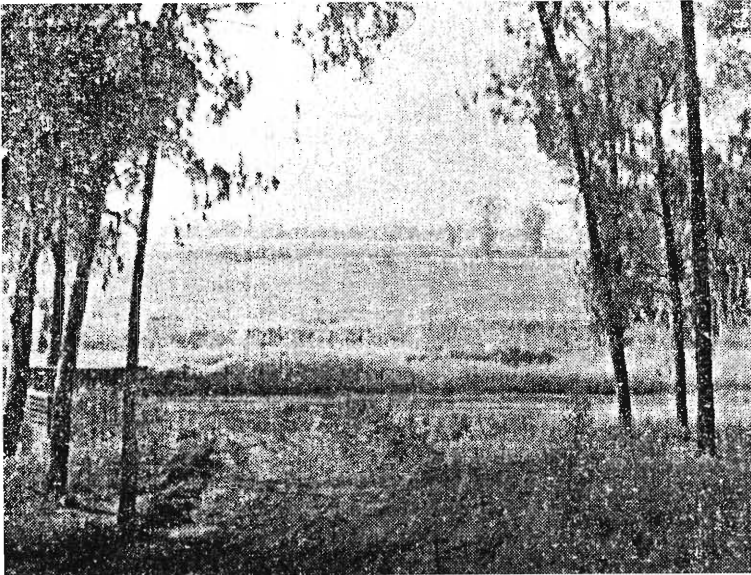
Behalwe die roetinewerk brei sy aktiwiteite oor 'n wye terrein uit. Die soektog na 'n middel teen perdesiekte lyk belowend in 1898. In hierdie jaar was die siekte besonder erg. Op versoek van president Kruger probeer hy 'n middel teen sprinkane vind; ook teen termiete wat in sommige dele van Pretoria die bou van huise byna onmoontlik gemaak het. In beide gevalle soek hy na 'n swam wat die insekte sal aantast. In die begin van 1899 word hy uitgeroep na 'n verdagte geval van Builepes in Middelburg; hy moes bakteriologies die aard van die siekte probeer vasstel. Gelukkig was dit nie Builepes nie. Hier het hy sy kennis ontoreikend gevind en hy praat daarvan om na Europa te gaan vir verdere studie in die bakteriologie.

Gedurende sy vry tyd neem hy ywerig deel aan bedrywighede onder die Switserse gemeenskap in Pretoria. Hulle rig 'n skietvereniging op. Switserse feestdae word op paslike wyse gevier. By een geleentheid het

staatssekretaris Reitz hulle met sy teenwoordigheid op 'n feesmaal vereer.

Teen April 1898 kry hy die lang verwagte aanstelling as Artillerie-veerarts en toe die Magato- of Mpefu-oorlog in Oktober uitbreek, verwag hy om ter enige tyd ook opgeroep te word om die artillirie-perde te versorg, veral namate die somer aanbreek en hy die uitbreek van siektes onder mens en dier in die laagliggende dele van Soutpansberg verwag. Blykbaar was dit nie so erg nie en is hy nie opgeroep nie. Teen November was die oorlog verby.

'n Groot gebeurtenis in die lewe van die gesin was die verhuising na 'n nuwe woning. Met weemoed het hulle afskeid geneem van die ou tuiste in Les Marais wat 'n ware lushof was. „Uit die kaal veld het ons 'n pragtige park gemaak. Om die huis staan Eucalyptusbome wat vinnig groei. Om die laboratoriumgronde het ons nog 'n dubbele ry bome geplant” Verder het hulle daar 'n menigte van diere aangehou: perde, muile, koeie, donkies, hoenders, eende, duikers, tarrentale, kalkoene, duiwe

Hierdie foto van die eertydse terrein van dr. Theiler se laboratorium naby Daspoort is geneem feitlik vanaf dieselfde plek waar die foto van die laboratorium destyds geneem is. Vandag is daar niks te sien nie en binne afsienbare tyd sal die Stadsraad se nuwe markterrein in daardie omgewing tot stand kom.

Foto: Dr. F. J. du T. Spies.

en konyne; ook 'n groot groentetuin wat hulle dwarsdeur die jaar vars groente verskaf; aarbeie, die grootste in Pretoria en in oorvloed. „Met verdrag het ek 'n posisie verower wat alles aanbied om 'n mens gelukkig te maak. Ek sal nooit faal in energie om die vertrouwe in my te regverdig nie, solank my gesondheid hou.”

Maar sy nuwe laboratorium was te ver van hierdie huis, sodat hy besluit het om nader te gaan woon. „Ek het 'n stuk grond naby die laboratorium by Daspoort gekoop, waar ek vir my 'n mooi huis wil bou,” berig hy in Oktober 1898. Weer 'n kaal stuk veld waar hulle van vooraf moet begin tuinmaak. Sy vrou Emma gee meer besonderhede in 'n brief wat sy later aan haar skoonouers kryf. Die grote van die grond was 120 by 240 voet; die prys £275. Die huis, 'n mooi grote, „heeltmal van baksteen” sou £900 kos. Dit het beteken dat hulle weer 'n verband moes opneem wat hulle na drie jaar hoop om af te betaal. Verder vertel sy hoe hulle die tuin begin uitlê, met granaat- en kweperheining, ook 'n blomtuin. Ongelukkig was daar nie genoeg water vir 'n groentetuin nie. Om dieselfde rede kon hulle nie die eende saambring nie; wel hoenders. Die duive moet nog gevang word, maar sy weet nie hoe nie. In die begin van 1899 het hulle die heerlike ruim huis betrek.

Hierdie huis staan tans (Februarie 1958) nog, en wel op die hoek van Von Wielligh- en Borderstraat, maar word nie meer bewoon nie en sal waarskynlik binnekort gesloop word. Ook die tuin is nog daar, hoewel erg verwaarloos; die huis gaan heeltmal skuil agter hoë bome en heining.

So het die jaar 1899 met mooi vooruitsigte vir die Theilers aangebreek, hoewel die skuld op die nuwe huis die voorgenome besoek aan Europa waarna hulle erg uitgesien het, vir nog 'n paar jaar die toekoms, ingeskuif het.

Op 30 Januarie 1899 is nog 'n seun gebore. Die geluk is „amper te veel,” skryf Theiler aan sy ouers. En 'n paar maande later is die moeder se kommentaar: „Die prins sien daar pragtig uit. Arnold sê sy naam moet Max wees.”

„Vandag is ek twee-en-dertig jaar oud,” skryf Theiler op 26 Maart. „Hoewel nog jonk is ek taamlik moeg vir Afrika. Maar aangesien die noodlot dit so beskik het moet ek my hier aanpas. Ek kan met bevrediging op my loopbaan terugkyk. Dit gee my moed om voort te gaan; net so ook om na my vaderland terug te keer, waar dit nie moeilik behoort te wees om 'n betrekking te vind nie. Ek werk met al my energie sodat ek oor 'n paar jaar na Switserland kan terugkeer.”

En toe kom die onverwagte. Net die volgende maand vaardig die regering hom af na 'n internasionale veeartsenykongres in Baden-Baden, en het hy die vooruitsig om Europa en sy ouers binne 'n maand of wat te sien.

(word vervolg)

— F. J. DU T. SPIES.